

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia 21 (2023)

ISSN 2081-1861

DOI 10.24917/20811861.21.16

Renata Frączek

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

ORCID 0000-0002-8121-7417

Biblioteki polskich uczelni technicznych powstałych w 1945 roku. Zarys kształtowania się księgozbiorów

Początki uczelni technicznych powstałych w 1945 roku

W 1945 roku – na mocy dekretu Krajowej Rady Narodowej z 24 maja 1945 r. – utworzono cztery wyższe uczelnie techniczne w Polsce, czyli Politechnikę Śląską w Gliwicach, Politechnikę Łódzką oraz – funkcjonujące wcześniej jako uczelnie działające przed wojną oraz w czasie prowadzenia działań wojennych – Politechnikę Wrocławską (dawną Technische Hochschule) i Politechnikę Gdańską¹. Pierwsze wydziały na tych uczelniach odpowiadały na pilne potrzeby przemysłu i gospodarki polskiej po II wojnie światowej, związane m.in. z rozwojem górnictwa, budownictwa, chemii, włókiennictwa. Okres organizacyjny uczelni trwał do 30 sierpnia 1946 r., wówczas kompetencje senatu akademickiego, dziekanów i rad wydziałowych przejmował rektor, mianowany przez prezydenta Krajowej Rady Narodowej (był nim wówczas Bolesław Bierut), na wniosek ministra oświaty (w 1945 r. pełnił tę funkcję Stanisław Skrzyszewski)².

a) Politechnika Śląska w Gliwicach

Idea utworzenia wyższej uczelni na Śląsku powstała już w 1921 r. z inicjatywy posłów na Sejm Śląski, popartej przez ówczesnych wojewodów. Brak poparcia ze strony środowiska naukowego oraz niekorzystana sytuacja polityczna sprawiły, że w 1931 r. powstała jedynie szkoła średnia – działające do dziś Śląskie Techniczne Zakłady Naukowe. Do koncepcji utworzenia wyższej uczelni technicznej powrócono w 1945 r. i w lutym powołano Tymczasową Komisję Organizacyjną Politechniki w Katowicach. Działania Komisji doprowadziły do uchwalenia 24 maja 1945 r. dekretu Krajowej Rady Narodowej³, na mocy którego powołano Politechnikę Śląską

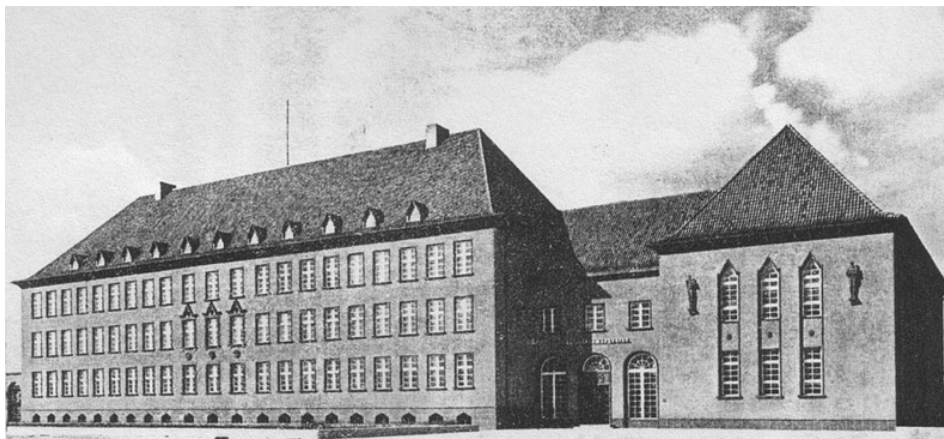
1 W tym okresie podejmowano także starania o przekształcenie w uczelnię techniczną Państwowej Szkoły Inżynierskiej w Poznaniu, co udało się dopiero w 1955 r.

2 W. Firlej, S. Majewski, *Odbudowa szkolnictwa wyższego w Polsce w nowej rzeczywistości społeczno-politycznej po II wojnie światowej*, „Studia Pedagogiczne. Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne” 2015, t. 26, s. 58.

3 Dekret z dnia 24 maja 1945 r. o utworzeniu Politechniki Śląskiej. Dz.U. z 1945 r. nr 21, poz. 118.

w Katowicach jako państwową szkołę akademicką, z tymczasową siedzibą w Krakowie. Pierwszym rektorem został ówczesny rektor Politechniki Warszawskiej, prof. Władysław Kuczewski, związany także z Akademią Górniczo-Hutniczą, a wcześniej z Wyższym Studium Nauk Społeczno-Gospodarczych w Katowicach oraz Wyższą Szkołą Inżynierską w Katowicach. Zgodnie z dekretem zorganizowano przy Akademii Górniczo-Hutniczej pierwsze wydziały: Hutniczy (obecnie Chemiczny), Elektryczny, Inżynierii Lądowej i Wodnej oraz Mechaniczny⁴. 30 maja 1945 r. na wniosek ministra oświaty prezydent Krajowej Rady Narodowej mianował rektora oraz skład profesorów nowej uczelni. Jednak w związku z problemami lokalowymi w Katowicach Krajowa Rada Narodowa (dekret z 20 marca 1946 r.) oraz Komisja Ministra Oświaty (uchwała z marca 1947 r.) zdecydowały, by siedziba uczelni była w Gliwicach (zob. il. 1).

Ilustracja 1. Budynek jednego z pierwszych wydziałów Politechniki Śląskiej – Wydział Elektryczny (obecnie im. prof. Fryzego – wcześniej w budynku mieściło się seminarium duchowne)

Źródło: [on-line:] <https://www.polsl.pl/re/wydzial-elektryczny-pl/historia-wydzialu> – 5.10.2023.

Rok akademicki rozpoczęto 29 października 1945 r., a pierwszą kadrę nauczycieli akademickich stanowili pracownicy uczelni lwowskich, przede wszystkim Politechniki Lwowskiej.

b) Politechnika Łódzka

W Łodzi koncepcja utworzenia technicznej uczelni wyższej, odpowiadającej na potrzeby szybko rozwijającego się przemysłu włókienniczego, sięga 1866 r. i ustawy powołującej Instytut Politechniczny, niezatwierdzonej jednak przez cara Aleksandra II, a także starań łódzkich przemysłowców i kupców z 1876 r. i wniosku do Sejmu w tej sprawie z 1921 r.⁵ Dekret o utworzeniu uczelni technicznej w Łodzi, która nie była tak zniszczona jak inne miasta w Polsce, podpisano dopiero 24 maja 1945 r.

4 S. Kaufman, *Wspomnienia z historii organizacji Politechniki Śląskiej*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej”, Seria Hutnictwo, 1987, z. 30, s. 43–47.

5 Politechnika Łódzka, [on-line:] <https://p.lodz.pl/uczelnia/historia-pl> – 5.10.2023.

Pełnomocnikiem Ministerstwa Oświaty dla powołania uczelni został ówczesny profesor Politechniki Warszawskiej Bohdan Stefanowski, związany do 1918 r. z Politechniką Lwowską, następnie pierwszy rektor tej uczelni (w latach 1945–1948). Przyjechał on do Łodzi 8 maja 1945 r. i już wtedy podjął prace organizacyjne w nowej uczelni technicznej, m.in. zaprosił do współudziału w tworzeniu uczelni prof. Osmana Achmatowicza (później drugiego rektora Politechniki Łódzkiej, w latach 1948–1952). Na potrzeby przyszłej uczelni zaadoptowano budynki dawnej fabryki Rozenblatta (zob. il. 2), położone w śródmiejskiej dzielnicy miasta. Naukę podjęło 525 studentów, a kontynuowało 458 na wyższych latach, na wydziałach: Mechanicznym, Elektrycznym, Chemicznym oraz w Oddziale Włókienniczym (funkcjonowały 33 katedry).

Ilustracja 2. Gmach główny Politechniki Łódzkiej

Źródło: [on-line:] <https://baedekerlodz.blogspot.com/2016/11/politechnika-odzka-i-profesor-bohdan.html> – 5.10.2023.

c) Politechnika Gdańska

Przed II wojną światową w Gdańsku funkcjonowała Królewska Wyższa Szkoła Techniczna (Königliche Technische Hochschule zu Danzig), założona 6 października 1904 r., zajmująca specjalnie wzniesione gmachy sześciu wydziałów: Architektury, Budownictwa, Chemii, Budowy Maszyn i Elektrotechniki, Budowy Okrętów i Maszyn Okrętowych oraz Nauk Ogólnych, a jej pierwszym rektorem został Hans von Mangoldt. W 1922 r. zmieniono strukturę organizacyjną uczelni – powiększono liczbę wydziałów do ośmiu oraz utworzono Instytut Zewnętrzny⁶. W latach 1941–1945 Politechnika funkcjonowała jako Wyższa Szkoła Rzeszy w Gdańsku (zob. il. 3), przekształcona pod koniec wojny w szpital wojskowy.

⁶ B. Ząbczyk-Chmielewka, *Z historii Politechniki Gdańskiej 1904–1945*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Elektrotechniki i Automatyki Politechniki Gdańskiej” 2015, nr 43, s. 23–30.

Już kilka dni po wyzwoleniu Gdańska, 5 kwietnia 1945 r., mimo nadal toczących się walk, do miasta dotarła pięcioosobowa grupa operacyjna Ministerstwa Oświaty na m. Gdańsk. Na mocy dekretu Rady Ministrów z 24 maja 1945 r. Politechnikę Gdańską przekształcono w polską państwową szkołę akademicką i rozpoczęto odbudowę uczelni: zniszczenia budynków oceniono na 16 procent, brakowało oszklenia, należało również naprawić ogrodzenie i bramy.

Ilustracja 3. Gmach główny Politechniki Gdańskiej

Źródło: [on-line:] <https://pg.edu.pl/uczelnia/fakty-i-liczby/zarys-historii> – 5.10.2023.

W pracach remontowych brała udział cała społeczność akademicka: kandydaci na studia i pracownicy uczelni. Dużą rolę odegrała reaktywowana w 1945 r. Bratnia Pomoc Studentów Politechniki Gdańskiej, której członkowie angażowali się we wszystkie działania zmierzające do uruchomienia uczelni. Pracę dydaktyczną rozpoczęto 22 października 1945 r., studia podjęło 1647 studentów na sześciu wydziałach: Architektury, Budowy Okrętów, Chemicznym, Mechanicznym, Elektrycznym, Inżynierii Lądowej i Wodnej. Pierwszym rektorem został prof. Władysław Łukasiewicz, wykładowca Politechniki Lwowskiej

d) Politechnika Wroclawska

We Wrocławiu od 1 października 1910 r. do 20 stycznia 1945 r. funkcjonowała Królewska Wyższa Szkoła Techniczna (Konigliche Technische Hochschule), przekształcona w 1918 r. w Wyższą Szkołę Techniczną (Technische Hochschule)⁷. Uczelnia ta

⁷ Technische Hochschule Breslau, oprac. J. Pytel, [on-line] http://weny.pwr.edu.pl/fcp/mGBUKOQtTKlQhbx08SlkTUAxQX2o8DAoHNiwFE1xVSX1TFVZpCFghUHcKVigEQUw/38/public/o_wydziale/profil_wydzialu/historia/att_historia_technische_hochschule_breslau.pdf

w roku 1933 została połączona z Uniwersytetem Wrocławskim, tworząc Uniwersytet Śląski, który przetrwał do 20 stycznia 1945 roku⁸ (zob. il. 4).

Ilustracja 4. Gmach główny Wyższej Szkoły Technicznej

Źródło: [on-line:] <https://pwr.edu.pl/uczelnia/informacje-ogolne/historia-i-rozwoj/historia> – 5.10.2023.

Podzielenie tej uczelni na Uniwersytet i Politechnikę Wrocławską (z wydziałami Chemicznym, Mechaniczno-Elektrotechnicznym, Budownictwa i Hutniczo-Górnictwem) nastąpiło 26 sierpnia 1945 roku – w tym dniu rozpoczęły działalność dwie publiczne uczelnie wrocławskie, a studia techniczne podjęło 512 słuchaczy⁹. Uczelnie przez pierwsze lata miały wspólnego rektora, senat i administrację. Utworzenie uczelni wrocławskich w rzeczywistości powojennej w dużej mierze było możliwe dzięki zaangażowaniu pracowników naukowych Politechniki Lwowskiej oraz Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie¹⁰. Pierwszym rektorem po II wojnie światowej obu uczelni był prof. Stanisław Kulczyński. W 1949 r. powstały Senat Politechniki Wrocławskiej i pięć wydziałów (Architektury, Elektryczny, Inżynierii, Lotniczy i Mechaniczny). Taka forma funkcjonowania uczelni wrocławskiej trwała do 1951 roku, kiedy to Politechnika uzyskała organizacyjną samodzielność, zmieniono jej strukturę organizacyjną oraz powoływano nowe instytuty.

[dostęp: 2.11.2023]. Por. M. Burak, K. Dackiewicz, P. Pregiel, *Wrocławskie Uczelnie Techniczne: 1910–2010*, Wrocław 2010; K. Kranich, *Die „Bollwerk-Ingenieure“: Technikwissenschaft in Breslau 1900–1945*, Paderborn 2018.

8 Na temat biblioteki, Komisji Bibliotecznej i bibliotekarzy tej uczelni zob. *Die Technische Hochschule Breslau: Beiträge zur Geschichte der Technischen Hochschule Breslau zum 75-jährigen Gedenken an die Eröffnung im Jahre 1910*, Wuppertal 1985.

9 Politechnika Wrocławska, [on-line:] <https://pwr.edu.pl/uczelnia/informacje-ogolne/historia-i-rozwoj/historia> – 5.10.20123.

10 B. Brandt-Golecka, M. Burak, G. Januszewska, *Politechnika Wrocławska 1945–1951. Wybór źródeł*, Wrocław 2005.

Biblioteki uczelni technicznych utworzonych w 1945 roku

Do pracy naukowej i dydaktycznej nowych uczelni niezbędne były odpowiednio zorganizowane biblioteki. Należało nie tylko zadbać o właściwe pomieszczenia w gmachu uczelni (z przeznaczeniem na magazyny, czytelnie, wypożyczalnię, pracownie itp.), ale także o ich wyposażenie i zatrudnienie personelu. W okresie powstawania uczelni najistotniejsza jednak okazała się organizacja księgozbioru, co w rzeczywistości powojennej wiązało się ze specyfiką miejsc, w których powstawały nowe uczelnie politechniczne, a zwłaszcza z możliwością wykorzystania dawnych księgozbiorów. Podstawą było zatem gromadzenie i zabezpieczanie ocalałych księgozbiorów, wymiana książek, a także przyjmowanie darów różnych organizacji krajowych i zagranicznych oraz pozyskiwanie dotacji na zakup nowych tytułów. Kolejnym etapem było opracowanie tych zbiorów, następnie zaś odpowiednia organizacja zbiorów z podziałem na bibliotekę główną i wydziałowe oraz inne zbiory wydzielone.

a) Biblioteka Politechniki Śląskiej w Gliwicach

Wraz z decyzją o powstaniu Politechniki Śląskiej podjęto starania o organizację biblioteki tej uczelni. 27 czerwca 1945 roku rektor prof. Władysław Kuczewski powołał inż. Tytusa Laskiewicza do pełnienia funkcji kierownika, a następnie dyrektora i organizatora Biblioteki Głównej Politechniki Śląskiej¹¹. Na tym stanowisku inż. Laskiewicz pracował do 28 lutego 1956 roku. Jako doświadczony bibliotekarz oraz człowiek z wykształceniem technicznym, znający kilka języków obcych, dyrektor okazał się sprawnym organizatorem. Mimo braku dostatecznej powierzchni lokalowej, bez sprzętu, księgozbioru oraz pracowników – pozyskał w ciągu kolejnych miesięcy wszystkie niezbędne elementy, tworząc bibliotekę naukową na miarę możliwości i ówczesnych czasów. Laskiewicz doprowadził do utworzenia Komisji Bibliotecznej, zorganizował cztery oddziały (uzupełniania zbiorów, opracowania zbiorów, informacyjno-bibliograficzny oraz udostępniania zbiorów). Zespół biblioteki stanowiło pięć osób (łącznie z dyrektorem), byli to: bibliotekarze – 2 osoby, woźny oraz introligator. Cały zespół był szkolony osobiście przez Laskiewicza. Dzięki doświadczeniu pracy we Lwowie przeniósł on na grunt biblioteki gliwickiej wiele doświadczeń i sprawdzonych rozwiązań lwowskich, zatrudnił też osoby, które pracowały w dawnej bibliotece Politechniki Lwowskiej.

W obliczu powojennej rzeczywistości najistotniejszym problem było kompletowanie zbiorów. Laskiewicz, po pierwsze, wykorzystał zasoby zbiorów zabezpieczonych z terenu Śląska (przejął do biblioteki 1550 tytułów)¹², a także księgozbiory poniemieckie, rozdysponowywane przez Miejską Komisję do Kwalifikacji Książek Niemieckich przy Zarządzie Miejskim w Gliwicach. Udało się także pozyskać zbiory biblioteczne Szkoły Górniczej w Pyskowicach, Szkoły Budowlanej w Bytomiu, Zarządu Miejskiego Prudnika.

11 O staraniach organizacyjnych Laskiewicza, byłego dyrektora Biblioteki Politechniki Lwowskiej, zob. R. Frączek, J. Gwioździk, *Tytus Laskiewicz w służbie książki. Z dziejów bibliotek Politechniki Lwowskiej i Politechniki Śląskiej w Gliwicach*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia” 2022, vol. 20, s. 141–165.

12 Program Politechniki Śląskiej na rok akademicki 1946/47, Gliwice 1947, s. 15.

Po drugie, nawiązał współpracę z Biblioteką Śląską, która otrzymała książki o innym niż techniczny profil, w zamian przekazała kilkaset dzieł technicznych¹³.

Po trzecie, udało się pozyskać dary krajowe i zagraniczne, przekazane przez takie organizacje jak Ambasada Polska w Moskwie, Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej, a także – w 1948 r. – „Poselstwo Szwajcarskie, American Book Center, UNRRA, Fundacja Lincolna, wydawnictwo Encyclopaedia Britannica, Komitet Zbiórki na potrzeby dziecka i młodzieży na Ziemiach Odzyskanych w Londynie, a także księgarnia Trzaska, Evert i Michalski z Warszawy, Instytut Naftowy w Krakowie i Instytut Śląski w Katowicach”¹⁴.

Ponadto biblioteka pozyskała kredyt na zakup książek i czasopism: w 1945 r. – 550 tys., a w 1959 r. – 102 tys. zł¹⁵.

Mimo trudności dyrektor Laskiewicz zorganizował silny ośrodek zbiorów technicznych, na bieżąco prenumerowane były czasopisma fachowe i naukowe, zorganizował również prace dokumentujące zarówno dorobek pracowników Politechniki, jak i prace bibliograficzno-informacyjne. Opracowane informatory były wówczas jedynym źródłem informacji na temat piśmiennictwa zagranicznego. Opracowano zawartość kilku roczników czasopism amerykańskich, prowadzono katalog rzeczowy, katalogi alfabetyczne oraz kartoteki dokumentacyjne, a także katalog centralny nabytków biblioteki naukowych katedr i zakładów. Już w roku 1955 opublikowano pierwszą bibliografię publikacji pracowników, która w następnych latach była podstawą dla wydanej bibliografii publikacji pracowników Politechniki Śląskiej.

b) Biblioteka Politechniki Łódzkiej

Władze Politechniki Łódzkiej 22 października 1945 roku powołały Komisję Biblioteczną, której przewodniczył prof. Bolesław Konorski, w jej skład weszli: prof. Edward Józefowicz oraz prof. Jan Weerner. Podstawowym zadaniem Komisji było utworzenie biblioteki uczelnianej. Ponieważ nie można było wykorzystać księgozbiorów bibliotek przedwojennych, Komisja została zobligowana do opracowania wykazów najpotrzebniejszych dzieł, podręczników i roczników czasopism, ustalenia zasad prenumeraty czasopism zagranicznych, sporządzenia reguł korzystania z księgozbioru oraz zapewnienia zbiorów dydaktycznych, zwłaszcza podręczników i skryptów do bieżącej nauki¹⁶.

Ponadto w pierwszym roku funkcjonowania biblioteki organizowano księgozbiory w zakładach naukowych Politechniki, co stanowiło początek uczelnianej sieci bibliotecznej (do 1957 roku Biblioteka Główna nie posiadała wyodrębnionych działów, miała problemy lokalowe, początkowo mieściła się w dwóch pokojach, a personel składał się z czterech osób). Jednocześnie rektor Politechniki Łódzkiej wystosował wiele pism do osób prywatnych, a także instytucji w kraju i zagranicą,

13 Program Politechniki Śląskiej na rok akademicki 1948/49, Gliwice 1949, s. 18.

14 Program Politechniki Śląskiej na rok akademicki 1946/47..., s. 15; R. Frączek, J. Gwioździk, *Tytus Laskiewicz w służbie książki...*, s. 160.

15 *Politechnika Śląska 1945–1984: 40 lat w służbie społeczeństwa*, red. S. Jura, Gliwice 1985, s. 509.

16 Cz. Garnysz, *Biblioteka Politechniki Łódzkiej 1945–2007. Organizacja i organizatorzy*, Łódź 2008, s. 9.

prosząc w nich o przekazanie darów dla biblioteki. Do końca 1950 roku zgromadzono 13 000 woluminów książek i niemal tyle samo woluminów czasopism.

Wśród kolejnych zadań postawionych przez rektora uczelni znalazło się między innymi przygotowanie planu finansowo-gospodarczego oraz projektowego dla biblioteki. Komisja Biblioteczna opracowała na użytek normy i reguły postępowania w codziennej pracy bibliotekarzy i czytelników (27 czerwca 1946 roku zatwierdzono pierwszy regulamin korzystania z Biblioteki Głównej Politechniki Łódzkiej), przygotowała plany pracy biblioteki, wytyczyła zadania do realizacji w następnych miesiącach i latach, a także opisała sposoby ich realizacji. Wśród takich regulacji znalazły się zarówno przepisy dotyczące podziału darów wpływających do biblioteki, jak i sposobu tworzenia haseł czy nawet – miejsca umieszczania znaków własnościowych w pozyskanych tomach oraz sposobu przechowywania zbiorów itp.

c) Biblioteka Politechniki Gdańskiej

Bibliotekę Politechniki Gdańskiej utworzono w sierpniu 1945 roku, chociaż nie odnaleziono żadnego dokumentu ustanawiającego bibliotekę¹⁷. Początek kształtowania się księgozbioru to prace w zakresie rewindykowania, zabezpieczenia i sortowania książek.

Po pierwsze, częściowo przejęto zasoby dawnej Technische Hochschule Danzig. Jej biblioteka była zasobna i cenna, liczyła ok. 150 tys. woluminów, spośród których na szczególną uwagę zasługiwał depozyt z 1923 roku (umowa na czas nieokreślony) Towarzystwa Przyrodniczego, czyli przekazane do użytku pracowników i studentów ok. 35 tys. dzieł „z zakresu filozofii, historii naturalnej, matematyki, fizyki i astronomii, a także cenne dzieła z kolekcji gdańskich uczonych oraz znanych rodów gdańskich”¹⁸. Po zawieszeniu zajęć dydaktycznych najcenniejszą część tego księgozbioru ewakuowano: 500 skrzyń zapakowano „na statek «Deutschland», który odpłynął 27 stycznia do Kilonii. Stamtąd przewieziono cały transport do Schmalkalden w Turynii, gdzie miano uruchomić politechnikę zastępczą”¹⁹, zbiory pozostałe w Gdańsku uległy znacznemu zniszczeniu, gdyż „wypaliło się 60% kubatury budynku i 70% pokrycia dachowego, potłukło się 80% oszklenia. Po wieńczącej budynek wieży pozostała jedynie stalowa konstrukcja”²⁰. Udało się natomiast pozyskać książki z mieszkań byłych nauczycieli i pracowników Technische Hochschule oraz Biblioteki Miejskiej w Sopocie.

Po drugie, odzyskano 8 tys. woluminów ukrytych w Świńcu, pozyskano także zasoby z innych niemieckich bibliotek podworskich oraz klasztorów – m.in. w Starogardzie Gdańskim, Bydgoszczy, Kartuzach. Do Biblioteki Politechniki Gdańskiej przewieziono także księgozbiór szkoły budowlano-mechanicznej w Zgorzelcu.

Po trzecie, z zebranego zbioru 26 000 tomów wyselekcjonowano zbiór przydatny do nauczania na kierunkach prowadzonych w uczelni, a resztę tomów przekazano do bibliotek Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Gdańsku, Uniwersytetu

17 T. Kozłowska, *Biblioteka Główna Politechniki Gdańskiej 1945–1970*, Gdańsk 1971 [praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. dr St. Kubiaka, rkps].

18 B. Ząbczyk-Chmielewka, *Z historii Politechniki Gdańskiej...*, s. 25.

19 Tamże, s. 27.

20 Tamże, s. 28.

Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, co stało się podstawą wymiany zbiorów. Ponadto zdecydowano o zakupie literatury nowej.

Następnie opracowano katalogi: rzeczowy, przedmiotowy oraz alfabetyczny, a także specjalny, działowy dla matematyki, architektury, fizyki oraz podręczny w czytelnicy centralny ze zbiorów katedr poszczególnych wydziałów. Biblioteka Politechniki Gdańskiej w pierwszych latach funkcjonowała w dwóch pokojach, gdzie pracowały trzy osoby. W tych trudnych latach nie istniała struktura biblioteczna, nie było podziału na działy czy sekcje, ale opracowano podział pracy w zakresie rewindykowania, zabezpieczenia i sortowania księgozbioru. W pierwszych latach kierownikiem biblioteki był dr Roman Molski (1945–1946), następnie mgr Alfred Rachalski (1946–1950). Jednak dopiero zatrudniony 1 lipca 1950 roku dr Marian Des Loge (pełniący funkcję dyrektora biblioteki w latach 1950–1957) zmienił strukturę biblioteki, wprowadził cztery oddziały: Oddział Udostępniania Zbiorów, Oddział Druków Zwartych, Oddział Druków Ciągłych oraz Oddział Administracyjno-Gospodarczy. Kolejne lata przyniosły zmiany struktury biblioteki.

d) Biblioteka Politechniki Wrocławskiej

Biblioteka Politechniki Wrocławskiej powstała 1 marca 1946 roku na mocy Uchwały Senatu Uniwersytetu oraz Politechniki. Organizację i kierownictwo biblioteki powierzono mgr. Józefowi Tarnawskiemu (do 1962 roku – Twardochlebowi), byłemu pracownikowi Biblioteki Uniwersytetu im. Jana Kazimierza we Lwowie. Tarnawski pracował z pięcioosobowym zespołem, stanowiącym personel biblioteki, zajmował się organizacją księgozbiorów katedr, zakładów oraz wydziałów: Elektrycznego i Chemicznego²¹.

Początkowo księgozbiór Biblioteki Politechniki Wrocławskiej liczył 42 800 woluminów druków zwartych, czasopism i rozpraw doktorskich oraz 731 patentów niemieckich. Większość zbiorów przejęto z byłej Technische Hochschule Breslau. Pomieszczenia na poddaszu przystosowane były do celów bibliotecznych i wykorzystywane jako magazyny książek oraz czytelnice. Do momentu uruchomienia biblioteki, czyli do 1 marca 1946 roku, porządkowaniem tego przejętego księgozbioru zajmowała się również pozostała we Wrocławiu ekipa niemiecka. Bibliotece Politechniki Wrocławskiej przekazano także ok. 3000 tomów ze zlikwidowanego księgozbioru Komitetu Uczelnianego Zrzeszenia Studentów Polskich.

W kolejnych latach dzięki uporządkowaniu zbiorów wyodrębniono tzw. druki zbędne, które zostały przekazane do innych bibliotek w kraju, między innymi do Łodzi, Gliwic, Gdańska, Szczecina oraz do AGH w Krakowie, a zbiory biblioteczne systematycznie uzupełniano poprzez prenumeratę oraz zakupy.

Ponadto cenną pomoc w kształtowaniu księgozbioru stanowiła praca organizacji „Bratnia Pomoc”, w ramach której powołano sekcję wydawniczą. Do obowiązków tej sekcji należało tłumaczenie niemieckich podręczników, następnie wydawanie ich w formie skryptów uczelni, powielanie ich oraz udostępnianie.

²¹ M. Dubiński, *Pionierzy Biblioteki Politechniki Wrocławskiej*, [w:] *Z problemów bibliotek naukowych Wrocławia. Biblioteka Politechniki Wrocławskiej 1946–2011 – historia, działalność, organizacja*, Wrocław 2011, s. 57 i nast.

Materiały biblioteczne udostępniano w czytelni, w pomieszczeniu na najwyższym piętrze gmachu głównego. Studenci korzystali ze zbiorów na miejscu, wypożyczenia możliwe były tylko dla pracowników naukowych. W kolejnych latach funkcjonowania biblioteki, w celu ułatwienia dostępu do niezbędnej literatury, studenci mogli wypożyczać materiały biblioteczne w języku polskim na noc – do godziny 8.00 rano, co cieszyło się ogromnym powodzeniem. W 1948 roku uruchomiono Czytelnię Czasopism Bieżących – udostępniano tam czasopisma z ostatnich dwóch lat. W 1950 roku wyodrębniono Dział Opracowania oraz Dział Udostępniania, uruchomiono także wypożyczanie międzybiblioteczne. W 1952 roku w Statucie Politechniki Wrocławskiej wymieniono bibliotekę jako instytucję ogólnouczelnianą, określone też zostały zadania w procesie naukowo-dydaktycznym.

Zakończenie

Pierwsze lata powojenne to trudny okres odbudowania kraju właściwie w każdej sferze życia społecznego, kulturalnego, naukowego, gospodarczego. Do skomplikowanej sytuacji gospodarczej dołączyła konieczność utworzenia polskiego szkolnictwa wyższego na ziemiach odzyskanych, które po 1945 roku zostały przyłączone do Polski, a także – znalezienie miejsc pracy dla kadry naukowej, inżynierjno-technicznej powracającej do Polski zza wschodniej granicy, ustalonej po II wojnie światowej. W 1945 roku podjęto decyzje o utworzeniu nowych uczelni wyższych, co wiązało się z opracowaniem odpowiedniego warsztatu naukowego i dydaktycznego. O jego znaczeniu świadczy szybkie przystępowanie do organizacji bibliotek tych uczelni. Z uwagi na zniszczenia było to zadanie bardzo trudne – należało zabezpieczyć i dostosować budynki, zgromadzić odpowiedni księgozbiór, a także zatrudnić wyszkolony personel, zorganizować pracę biblioteki. Przede wszystkim jednak gromadzono księgozbiór, w tym celu, w zależności od lokalnej sytuacji, zabezpieczano zbiory dawnych uczelni i organizacji, wymieniano między bibliotekami fragmenty księgozbiorów, przyjmowano dary od osób prywatnych i instytucji, które pospieszyły z pomocą w organizowaniu życia naukowego w Polsce. Starano się także znaleźć środki na zakup nowych zbiorów, a nawet organizowano wydawanie niezbędnych podręczników. Wśród twórców uczelni technicznych utworzonych w roku zakończenia wojny oraz bibliotek znaleźli się pracownicy lwowskich uczelni – była to kadra profesorów, a także inżynierjno-techniczna, która organizowała polskie powojenne szkolnictwo oraz biblioteki, czyli zaplecze naukowo-dydaktyczne. Należeli do nich także organizatorzy bibliotek tych uczelni. Dwie z czterech uczelni technicznych powstałych w 1945 roku mogły skorzystać z zasobów szkół funkcjonujących już na tych terenach. Dotyczyło to Politechniki Wrocławskiej i Politechniki Gdańskiej, natomiast w Łodzi i Gliwicach organizowano uczelnie i ich biblioteki od podstaw, nie mając żadnego zgromadzonego wcześniej fachowego księgozbioru. Mimo napotykanym trudności dzięki zaangażowaniu organizatorów, władz uczelni, w niedługim czasie po latach wojny biblioteki stały się centralnym miejscem uczelni, w którym można było otrzymać materiały do nauki.

Bibliografia

- Brandt-Golecka B., Burak M., Januszewska G., *Politechnika Wrocławska 1945–1951. Wybór źródeł*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 2005.
- Burak M., Dackiewicz K., Pregiel P., *Wrocławskie Uczelnie Techniczne: 1910–2010*, Wrocław 2010,
- Dekret z dnia 24 maja 1945 r. o utworzeniu Politechniki Śląskiej. Dz.U. z 1945 r. nr 21, poz. 118.
- Die Technische Hochschule Breslau: Beiträge zur Geschichte der Technischen Hochschule Breslau zum 75-jährigen Gedenken an die Eröffnung im Jahre 1910*, Wuppertal 1985.
- Dubiński M., *Pionierzy Biblioteki Politechniki Wrocławskiej*, [w:] *Z problemów bibliotek naukowych Wrocławia. Biblioteka Politechniki Wrocławskiej 1946–2011 – historia, działalność, organizacja*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 2011, s. 55–90.
- Firlej W., Majewski S., *Odbudowa szkolnictwa wyższego w Polsce w nowej rzeczywistości społeczno-politycznej po II wojnie światowej*, „Studia Pedagogiczne. Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne” 2015, t. 26, s. 57–74.
- Frączek R., Gwioździk J., *Tytus Laskiewicz w służbie książki. Z dziejów bibliotek Politechniki Lwowskiej i Politechniki Śląskiej w Gliwicach*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia” 2022, vol. 20, s. 141–165,
- Garnysz Cz., *Biblioteka Politechniki Łódzkiej 1945–2007. Organizacja i organizatorzy, Rektorska Komisja Historyczna*, Politechnika Łódzka, Łódź 2008, s. 9
- Kalendarium [w:] 60 lat Biblioteki Politechniki Wrocławskiej 1946–2006*, red. B. Makarska-Deszcz, Wrocław 2006.
- Kaufman S., *Wspomnienia z historii organizacji Politechniki Śląskiej*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej”, Seria Hutnictwo, 1987, z. 30, s. 43–47
- Kozłowska T., *Biblioteka Główna Politechniki Gdańskiej 1945–1970*, Gdańsk 1971 [praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. dr St. Kubiaka, rkps].
- Kranich K., *Die „Bollwerk-Ingenieure“: Technikwissenschaft in Breslau 1900–1945*, Paderborn 2018.
- Niewitecki S., *Historia jednej belki z Gmachu Głównego Politechniki Gdańskiej*, „Konstrukcje, Elementy, Materiały” 2016, nr 4, s. 41–44,
- Politechnika Gdańska w latach 1945–1989, [on-line] <https://pg.edu.pl/uczelnia/fakty-i-liczby/zarys-historii/lata-1945-1989> – 5.10.2023.
- Politechnika Łódzka, [on-line:] <https://p.lodz.pl/uczelnia/historia-pl> – 5.10.2023.
- Politechnika Śląska 1945–1984: 40 lat w służbie społeczeństwa*, red. S. Jura, Gliwice 1985, s. 509.
- Politechnika Wrocławska, [on-line:] <https://pwr.edu.pl/uczelnia/informacje-ogolne/historia-i-rozwoj/historia> – 5.10.2023.
- Politechnika Wrocławska w okresie dziesięciolecia 1945–1955*, Warszawa 1957.
- Program Politechniki Śląskiej na rok akademicki 1946/47, Gliwice 1947.
- Program Politechniki Śląskiej na rok akademicki 1948/49, Gliwice 1949.

Technische Hochschule Breslau, oprac. J. Pytel, [on-line:] http://weny.pwr.edu.pl/fcp/mGBUKOQtTKlQhbx08SlkTUAXQX2o8DAoHNiwFE1xVSX1TFVZpCFghUHcKVi-gEQUw/38/public/o_wydziale/profil_wydzialu/historia/att_historia_technische_hochschule_breslau.pdf – 2.11.2023.

Zabczyk-Chmielewska B., *Z historii Politechniki Gdańskiej 1904–1945. I Sympozjum Historia Elektryki*, cz. 1, Gdańsk 2015.

Streszczenie

W artykule poruszono zagadnienia związane z kształtowaniem księgozbiorów bibliotek uczelni technicznych założonych po zakończeniu II wojny światowej, tzn. Politechniki Gdańskiej, Politechniki Wrocławskiej, Politechniki Łódzkiej oraz Politechniki Śląskiej. Omówiono krótko historie powstania oraz korzenie tych uczelni, a także pierwsze działania podjęte w kierunku organizacji bibliotek. Przedstawiono sposoby kompletowania księgozbiorów, wyzwania organizacyjne (lokalizacyjne, kadrowe, a także metodologiczne).

Słowa kluczowe: politechniki w Polsce, 1945 rok, biblioteki uczelni technicznych, pierwsze księgozbiory

Libraries of Polish technical universities established in 1945.

Outline of the formation of book collections

Abstract

The article deals with issues related to the formation of book collections of libraries of technical universities founded after the end of World War II, i.e., Gdansk University of Technology, Wrocław University of Technology, Lodz University of Technology, and Silesian University of Technology. The histories of the establishment and roots of these universities were briefly discussed, as well as the first steps towards the organization of libraries. Methods of completing book collections, and organizational challenges (location, staffing, as well as methodological) are presented.

Keywords: technical universities in Poland, 1945, technical university libraries, first book collections